Nybro kommuns
kulturmiljöprogram

KRISTVALLABRUNN

Kristvalla socken

Länsstyrelsen
Kalmar län

NYBRO
KOMMUN

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Kulturmiljöprogrammet omfattar 33 områden på olika platser i kommunen.

Länsstyrelsen i Kalmar län beviljade medel till arbetet och Kalmar läns museum anlitades för det praktiska genomförandet.

1. Skoga
2. Lindshult
3. Kråksmåla
4. Torshult, Torshultamåla
5. Uvafors
6. Alsterbro, Sandslätt
7. Rugstorp, Abbetorp
8. Bäckebo
9. Målerås
10. Gullaskruv bruksort
11. Barkeström
12. Hälleberga
13. Applaryd
14. Gullaskruv säteri
15. Orrefors
16. Flygsfors
17. Gadderås
18. Skedebäckshult
19. Flerohopp
20. Gunnabo
21. Duvetorp
22. Kristvallabrunn
23. Brånahult
24. Holmen, Göttorp
25. Nybro stad
26. Kopparfly
27. Örsjö
28. Ebbehult
29. Gårdsryd
30. S:t Sigfrid
31. Brändebo
32. Agebo
33. Alsjöholm

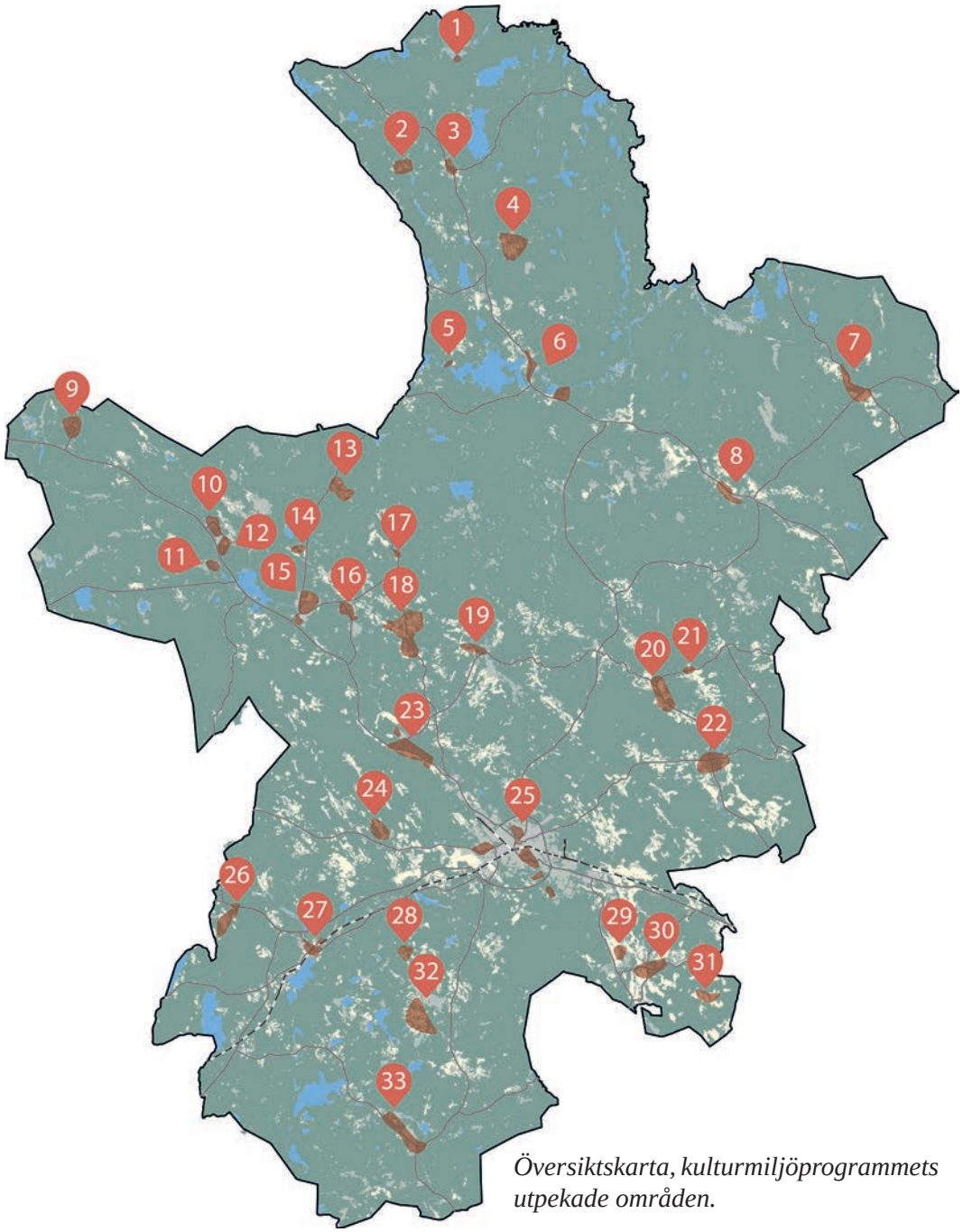

Översiktskarta, kulturmiljöprogrammets utpekade områden.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön kan bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Bilder är tagna av Kalmar läns museum om inget annat anges.
Foto framsida: Vattenkiosken, Nybro kommun
Foto huvudområde: Maltebo, Nybro kommun
Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Senaste revidering: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

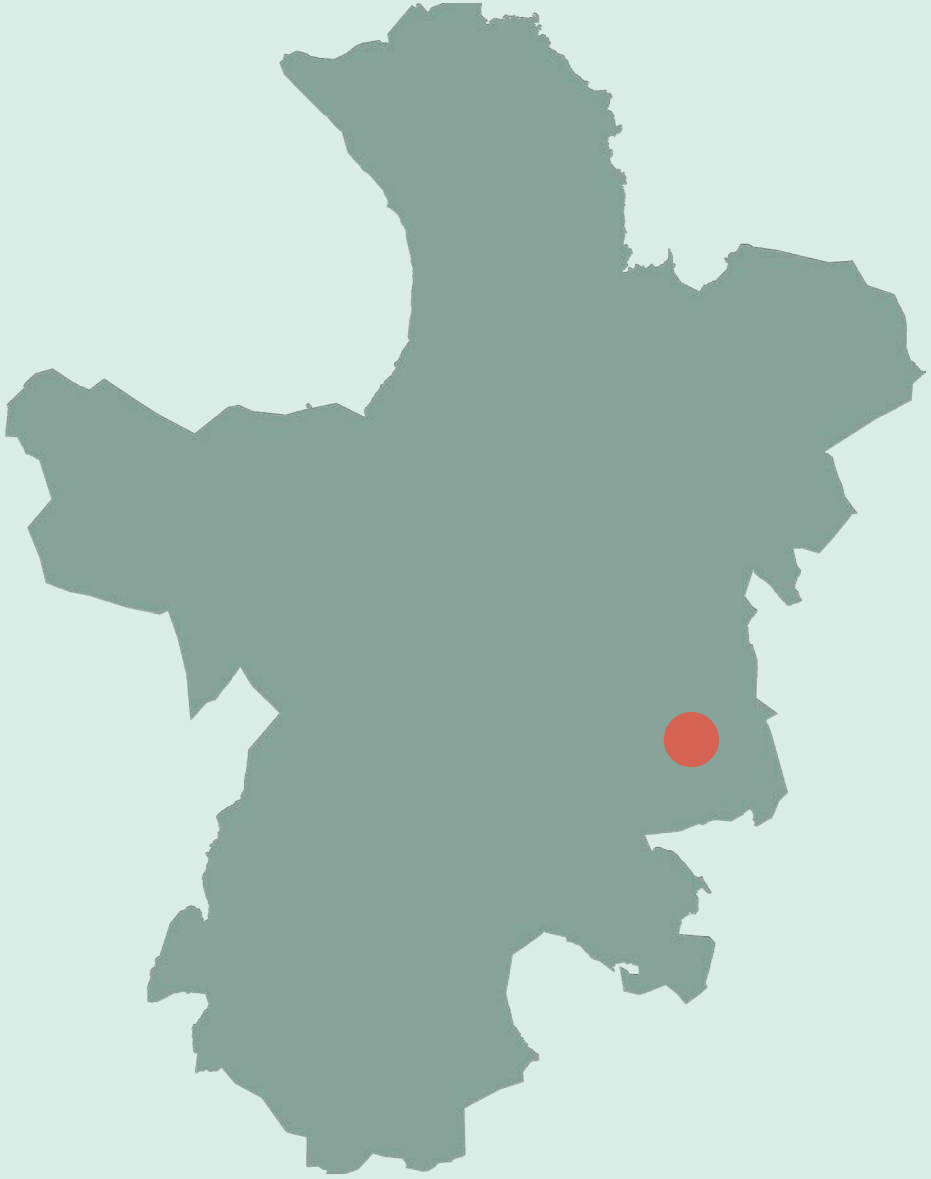

Samhället Kristvallabrunn präglas dels av den brunnsverksamhet som bedrevs på orten, dels av en omfattande industrihistoria. Kristvallabrunn berörs av två områden som är utpekade av länsstyrelsen (1997) som områden med högsta naturvärden, klass I, Ljungbyåsen och Ljungbyån (område nummer 59 och 62 i Nybro kommun).

Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

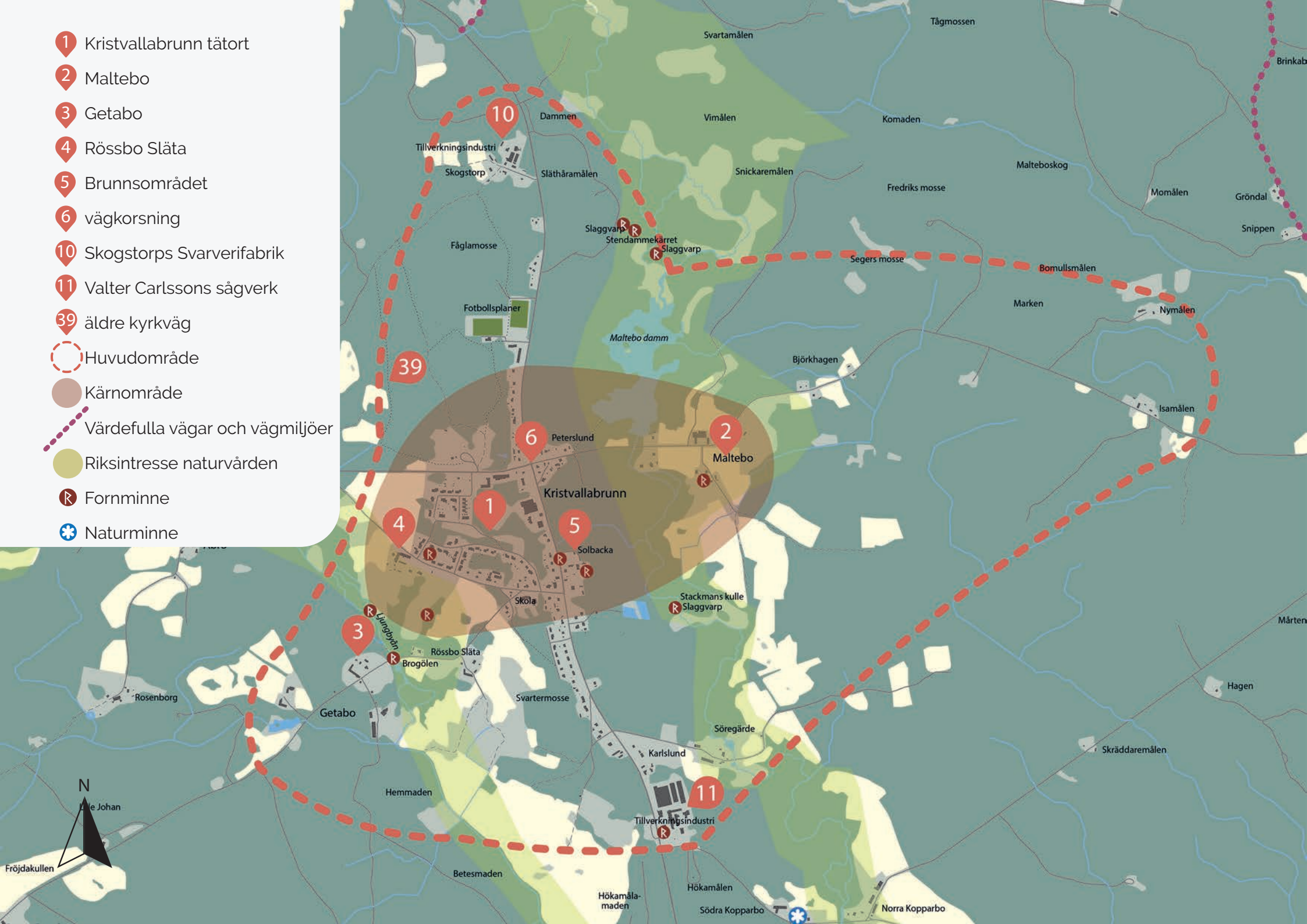
1 Kristvallabrunn tätort
2 Maltebo
3 Getabo
4 Rössbo Släta
5 Brunnsområdet
6 vägkorsning
10 Skogstorps Svarverifabrik
11 Valter Carlssons sågverk
39 äldre kyrkväg
Huvudområde
Kärnområde
Värdefulla vägar och vägmiljöer
Riksintresse naturvården
Fornminne
Naturminne
Tågmossen
Svartamålen
Brinkab
Dammen
Vimålen
Komaden
Tillverkningsindustri
Skogstorp
Släthåramålen
Snickaremålen
Malteboskog
Fredriks mosse
Momålen
Gröndal
Snippen
Slaggvarp
Stendammekärret
Slaggvarp
Fåglamosse
Segers mosse
Bomullsmålen
Fotbollsplaner
Marken
Nymålen
Maltebo damm
Björkhagen
Isamålen
Peterslund
Maltebo
Kristvallabrunn
Solbacka
Skola
Stackmans kulle
Slaggvarp
Ljungbyån
Rössbo Släta
Brogölen
Rosenborg
Getabo
Svartermosse
Söregärde
Karlslund
Skräddaremålen
Hagen
Hemmaden
Tillverkningsindustri
Fröjdakullen
Betesmaden
Hökamåla-
maden
Hökamålen
Södra Kopparbo
Norra Kopparbo
N

Beskrivning av huvudområdet

Landskapets förutsättningar, med en tydlig långsmal grusås och de båda vattendragen Gunnaboån och Getaboån - som är två grenar av Ljungbyån - är grunden till Kristvallabrunn. Grusåsen har också gett platsen den vattenkälla som gav förutsättningar för att skapa en brunnsort. På åsen gick landsvägen. Vattendragen har styrt läget för kvarnar, sågverk och gårdar.

I närheten av tätorten Kristvallabrunn ligger byarna Rössbo Släta (4), Meltorp och Getabo (3) samt det tidigare säteriet Maltebo (2). Tätorten Kristvallabrunn ligger till stor del på de tidigare markerna till byn Rössbo Släta (4). I det tidigare byläget finns en gård bevarad, med pampig mangårdsbyggnad av 1920-talstyp och en gårdsplan med stora ekonomibyggnader. Gården omgärdas i söder och väster av stora brukade åkrar. I Getabo gamla byläge (3) finns en gård kvar, med flera hus som har kulturhistoriskt värde, bland annat en välbevarad ålderdomlig mangårdsbyggnad, ett undantagshus, en stor ladugård med tegeltak och en jordkällare. Vid denna gård finns även ett sågverk. Jordbrukslandskapet sydväst om Kristvallabrunn, som ligger på Rössbos och Getabos marker, präglas av öppna brukade åkrar och mader utmed Ljungbyån. Läget för Maltebo gård (2) har troligen styrts av möjlighet till vattenkraft, såväl som till bördiga mader för naturlig ängsslåtter utmed vattendraget. Till Maltebo hör en kulturhistoriskt intressant kvarnmiljö (13).

Brunnen i Kristvallabrunn användes redan på 1700-talet, men hade sin höjdpunkt mellan 1860- och 1880-talen. Brunnsområdet (5) och brunnsparken beskrivs mer utförligt under rubriken Kärnområde. Inom huvudområdet finns uthus eller andra byggnader med fönster och dörrar med speciella spröjsar. Sannolikt kommer dessa från någon av brunnsortens byggnader, som revs i början av 1900-talet. De visar hur gamla vackra byggnadsdetaljer återanvändes och även hur brunnens olika byggnader med spröjsade fönster inspirerade människor i trakten att bygga liknande fönster i ”schweizeristil”.

Fönster från brunnshusen har återanvänts på andra hus i bygden.

Från Brunnshagen norr om själva brunnen, finns lämningar efter en stig (38) som gick genom landskapet, över ån till Maltebo gård. Detta var en av flera stigar eller vägar som användes till ”Grötlunk”, stärkande kvällspromenader, av brunnsgästerna under brunnsepoken. Även i området norr om vägen till Maltebo fanns sådana stigar. En stor sten som kallas Grötvilan (34) markerar vändpunkten i kvällspromenaden, och en plats för vila innan man åter gick hem.

I området finns ett gammalt vägnät som både gårdar och småhus-bebyggelse till stor del är orienterad utefter. Vägen norrut genom Kristvallabrunn är även kyrkväg till gamla prästgården i Norra Gunnabo och till kyrkbyn Duvetorp, som ligger nästan sju kilometer bort. I skogen, väster om befintlig bilväg, finns lämningar efter en äldre kyrkväg (39).

Vägen västerut mot Nybro anlades på 1930-talet och bildade en ny vägkorsning mitt i byn. Två småstugor som använts som smedbostäder och ett hus som var basen i en bil- och motorcykelverkstad utgör en tidstypisk mötesplats från 1930-talet (6). I samhället finns årsringar av villor från 1930-, 1940-, 1950- och 1960-talen. De speglar den utveckling som Kristvallabrunn genomgick under 1900-talet, då orten gick från att vara brunnsort till en modern tätort med flera industrier och många arbetstillfällen.

Grötvilan (34).

Industrimiljöer

Inom huvudområdet finns flera industrimiljöer. Ett par av dem är bobinfabriker, som är vanligt förekommande i Nybro kommun. En intressant tidig ”industri” i liten skala som varit särskilt vanlig i Kristvallatrakten är ”dosfabriker”, som tillverkade snusdosor i näver, papper och trä.

DOSMAKERI

Kristvallabygden sticker ut när det gäller produktion av näverdosor för snusförvaring. I bygden tillverkades en stor mängd snusdosor främst under perioden från slutet av 1800-talet till 1930-talet, men även ända in på 1960-talet. Hela 14 dosmakerier registrerades av Kalmar läns hårdslöjdskonsulent Brita Dixelius på 1990-talet. De var små familjeföretag eller små dosfabriker med flera anställda. Troligen var det många som kände, var släkt eller inspirerades av varandra.

Dosorna var av näver och hade olika motiv tryckta eller pressade i ytan på locket och på sidorna. Dosornas form var oftast njurformade eller rektangulära. Insidan var klädd med näver eftersom det höll snuset fuktigt. I övrigt bestod dosorna av papp och trä. Varje dosmakare hade sina egna mönsterverktyg, som bland annat bestod av präglingsvalsar. Flera dosor och redskap finns bevarade i Kalmar läns museums samlingar och hos Madesjö-Örsjö-Kristvalla hembygdsförening.

Näverdosa. Foto: Pierre Rosberg, Kalmar läns museum.

Kulturmiljön vid före detta Valter Carlssons sågverk (11) består av olika byggnader från olika epoker. En intressant detalj är den bevarade skorstenen från ångmaskinen. Skogstorps Svarverifabrik (10) har en verkstadshall uppförd på 1960-talet.

Valter Carlssons sågverk

Skogstorps Svarverifabrik. Foto Lotta Lamke, Kalmar läns museum.

BOBINFABRIK
Bobin är en svarvad, rund rulle i trä. Rullarna användes bland annat som spolar i textilindustrin. Vid de små sågverken i skogarna sågades "sticks", meterlånga smala ämnen som var basen för trådrulletillverkningen.

År 2007 inventerades industrier och industrilämningar i länet av Kalmar läns museum. Det konstaterades att i Kalmar län har Nybro kommun överlägset flest äldre industrianläggningar i trävaru-branschen. De vanligaste träindustrierna är möbelfabriker och sågverk men det har också funnits väldigt många bobinfabriker. Kommunen är del av ett "bobinrike" med många svarverifabriker. I industriarvsdatabasen har Nybro kommun flest registrerade bobinfabriker i länet.

Bobiner från Skogstorps Svarverifabrik. Foto Lotta Lamke, Kalmar läns museum.

Torplämningar och torpmiljöer i Kristvallabygden

I likhet med många andra småländska platser kan Kristvallabygden uppvisa ett stort antal lämningar efter torp och torpmiljöer, ofta dolt liggande i skogslandskapet. Lämningar efter små hus, källare, fägator, brunnar, odlingsrösen och stenmurar vittnar om livet för torparna på utmarkerna kring huvudgårdarna.

Exempel på ett karaktäristiskt torp.

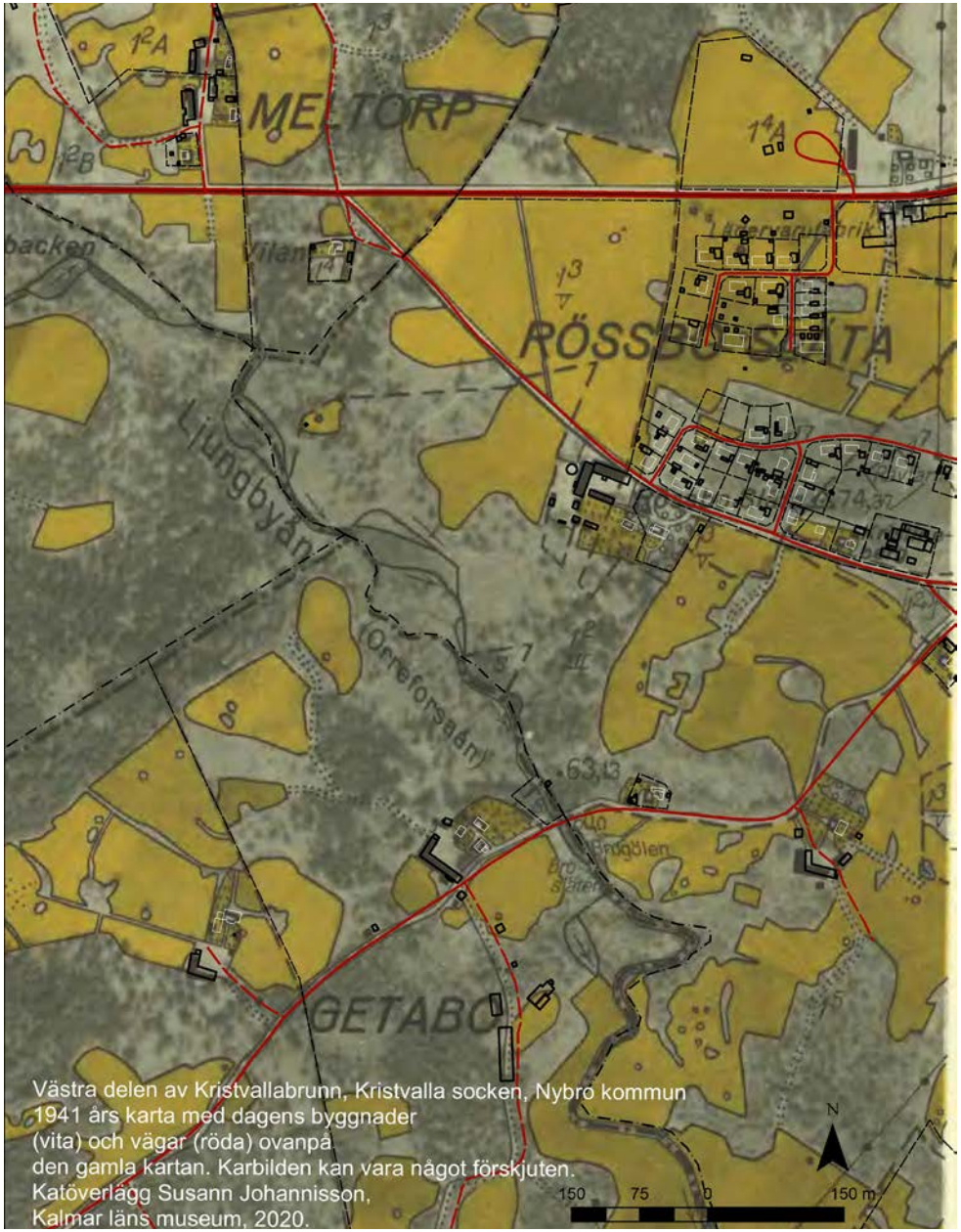

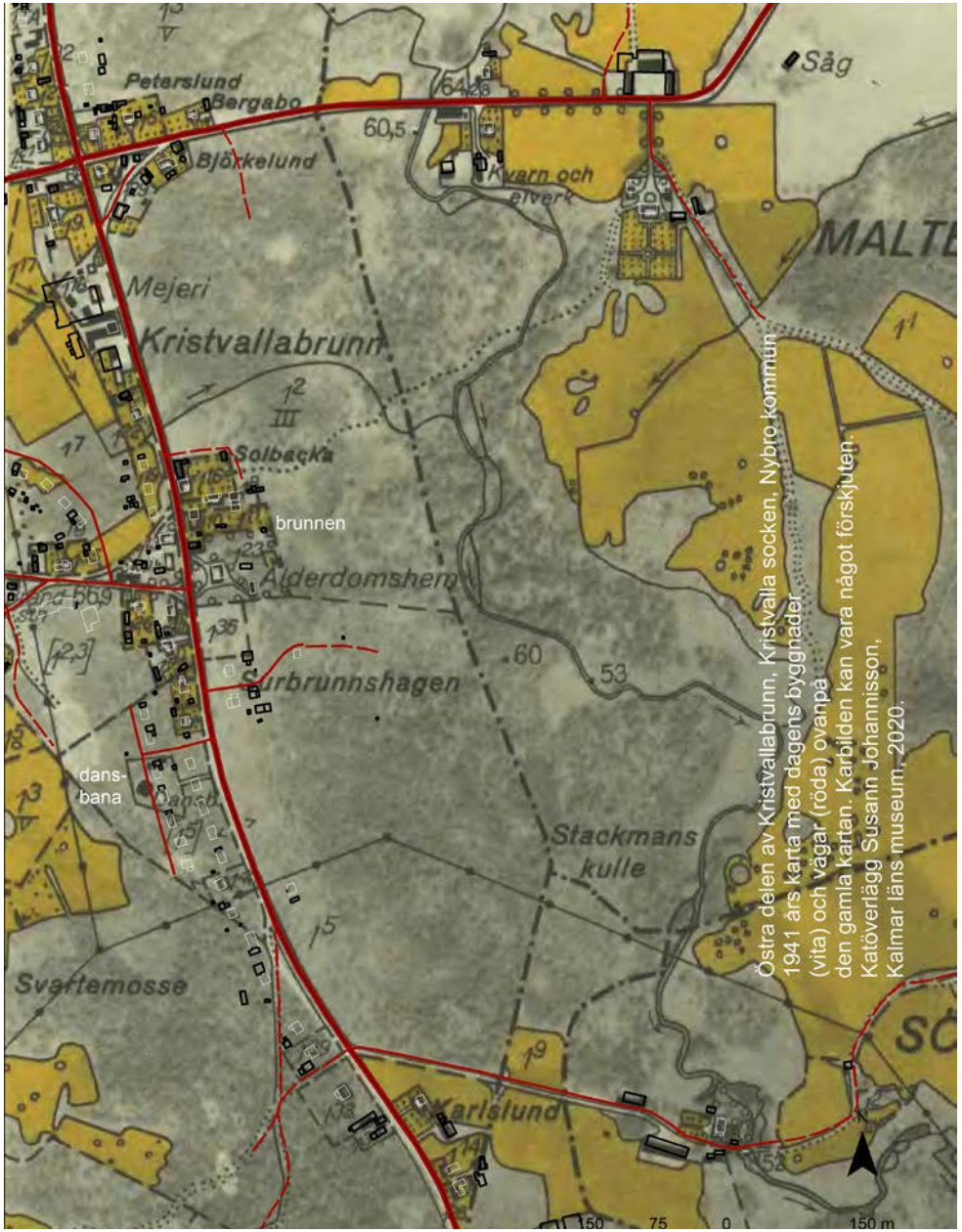

Kartan från 1941, som kartöverlägg med dagens hus (vita och svarta) och vägar (röda) ovanpå den gamla kartan. Kristvallabrunn ligger på marken till byarna Rössbo släta och Getabo. På ömse sidor om Kristvallabrunn går de båda vattendragen Ljungbyån (även kallad Orreforsån) och Gunnaboån (som är ett biflöde till Ljungbyån). Herrgården Maltebo ligger strategiskt vid den stora ”Maltebo damm”, med gammal kvarnplats, och med jordbruksmarker utmed ån.

Äldre lämningar

I området har ett par fynd i form av flintavslag och en stenyxa[1] från stenåldern hittats. Det tyder på att människor vistats, kanske också periodvis bott här. Människor har förmodligen följt vattenvägar som Gunnaboån in i skogarna, kanske för att jaga redan under stenåldern.

Vattendragen och den skogrika bygden, som framför allt präglar området norr om Kristvallabrunn, har också gett upphov till verksamheter i området långt före brunnsortens epok. Förekomster av slagg och slaggvarpar tyder på att tidig järnframställning utförts i området. Det stora antalet blästbrukslämningar och slaggvarp i Kristvallabrunnsområdet tyder på att lågteknisk järnframställning från åtminstone tidig medeltid och kanske även järnålder har varit en viktig näring i området. Järnframställningen är en del av den storskaliga järnproduktion som ägde rum främst i den norra halvan av Nybro kommun under tidig medeltid och som förmodligen låg till grund för etablerandet av ny bebyggelse under denna tid.

1 Typ av yxa är okänt. L1957:808/RAÄ Kristvalla 67:1. Typen av flintavslag är inte heller kända och fyndet är osäkert. L1957:1675/Kristvalla 9:1

Kärnområde

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet vid vattnet

Kristvallabrunn är en tätort som uppstått och fått sitt namn från en hälsobrunn. Brunnen finns kvar, samt vissa delar av brunnsmiljön och dess struktur. Tätorten präglas av flera industrimiljöer, främst träindustrier. En bobinfabrik och en verkstad för tillverkning av snusdosor har särskilt kulturhistoriskt intresse. Kristvallabrunn är en tydlig tätort med olika byggnader som speglar mötesplatser och 1900-talets utveckling. Exempel är mejeri, bilverkstad, olika affärer, ålderdomshem, skola, lärarbostad, posthus, brandstation samt villaområden med tidstypiska villor från olika årtionden av 1900-talet. Det tidigare säteriet Maltebo utgör en välbevarad herrgårdsanläggning, med tillhörande kvarnmiljö och torpmiljöer. Området har också ett tydligt jordbrukslandskap med bevarade gårdar och ekonomibyggnader.

Bondens landskap

Skog

Järn

Möten

Vatten

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.

I Kristvallabrunn finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna bondens landskap, skog, järn, möten och vatten.

Maltebo damm
Björkh
ltorp
n
Peterslund
Maltebo
Kristvallabrunn
Solbacka
Skola
Stackman
Slaggvarp
Ljungbyån
Rössbo Släta
Brogölen
N
33
34
35
12
14
16
13
15
37
8
7
38
9
30
32
29
31
36
Numrering av objekt
Huvudområde
Kärnområde
Avgränsning inzoomning hälsobrunnsområdet
Riksintresse naturvård
Fornminne

7 industrifastighet (mejeri och kycklingslakteri)
8 läderindustri
9 Träsvarveriet
12 dammbyggnad
13 kvarnmiljö
14 rättarebostad
15 Maltebo gård
16 ekonomibyggnader
17 stensatt brunn

Inzoomning hälsobrunnsområdet.

18 allé
19 ålderdomshem
20 Lorentz Petterssons stuga/snusdosetillverkning
21 affär
22 magasin
23 badhus
24 urmakeri/bostad
25 lärarbostad
26 stenmur
27 bostad
28 café
29 poststation
30 äldre post- och telegrafstation
31 skola
32 brandstation
33 bostad för f.d. läderindustrins chef
34 ”Grötvilan”
35 f.d. fotbollsplan, nuvarande ridbana
36 f.d. dansbana
37 tidigare cykel-och bilverkstad
38 stig för ”grötlunk”

Brunnsmiljön

I brunnsmiljön finns en stensatt brunn (17) över själva vattenkällan, samt en liten sexkantig byggnad över brunnen. Detta är en rekonstruerad ”vattenkiosk”, med äldre fönster som återanvänts från den gamla vattenkiosken. Mellan landsvägen och vattenkiosken finns delar av en äldre allé (18), med stora överväxta träd. De består av olika sorters lövträd, som lönn, alm, ask och avenbok.

Vattenkiosken och allén tillhör de tydligaste strukturerna från den gamla brunnsepoken. På ömse sidor om vattenkällan finns vaga spår efter de två stora byggnader som tidigare låg här och inrymde badhus respektive ”societetshus” (salong, umgängeslokaler).

En målning från cirka 1880, som visar allén ner till vattenkiosken och brunnen i mitten. På ömse sidor om vattenkiosken låg badhus och sällskapshus, båda idag borta.

Målaren är Axel Roth. Avfotad tavla, fotografi taget av Monica Björklund.

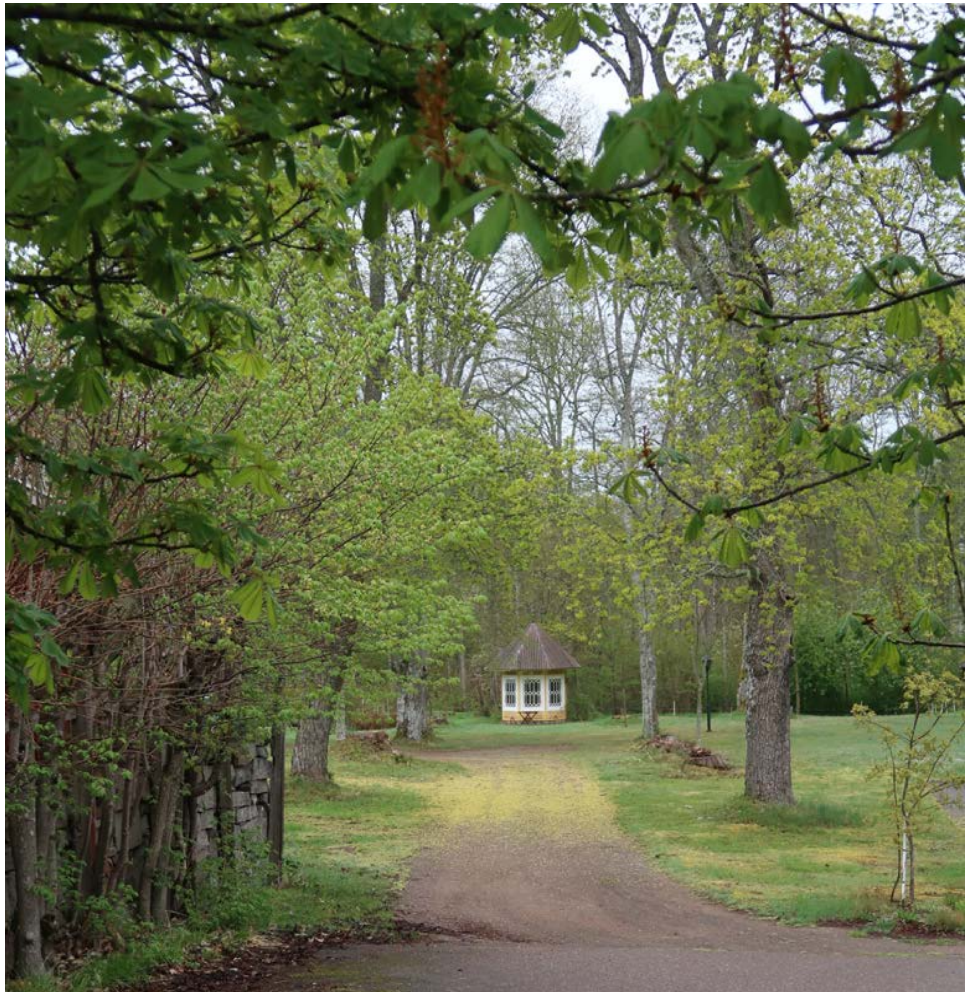

Samma vy som målningen på föregående sida. Vattenkiosken och brunnen finns kvar.

Den bevarade brunnen med en överbyggnad, en så kallad vattenkiosk (17).

På västra sidan om landsvägen finns en uppbyggd stenmur utmed vägen, med en liten trappa (26). Denna mur ingår i de lämningar som finns efter brunnsepoken. I backen ovanför muren låg tidigare badhusets restaurang, senare ombyggd till skola. Det är oklart om det finns andra grunder eller andra lämningar kvar. Intill denna tomt ligger en bevarad 1920-talsvilla, som ursprungligen var lärarbostad (25). Denna är byggd i 1920-talsstil med brutet, svängt, takfall, markerade knutar och röd-vit färgskala.

På västra sidan om vägen, väster om brunnsområdet, finns den tomt där brunnsortens stora restaurang låg. Muren med den lilla trappan (26) tillhör de äldre konstruktionerna som finns kvar från brunnsepoken. Restaurangen fungerade senare som skola. Det röda huset i bilden är lärarbostaden.

Lärarbostaden (25).

Delar av det gamla brunnsområdet (5), brunnsparken, har än idag en öppen struktur. På tomten byggdes ett ålderdomshem (19) år 1933. Ålderdomshemmet har ett kulturhistoriskt värde som representant för 1900-talets åldringsvård och historien om samhällets ansvar för alla medborgare. Till ålderdomshemmets epok hör även ett äldre uthus och en öppen förvaringsbod. Uthuset är uppenbart äldre än 1930 och har därför flyttats hit.

På en annan del av det gamla brunnsområdet finns två villor från 1920-talet (24) respektive 1970-talet samt en affärsbyggnad (21) som kallas Solbacka. Den gränsar till Brunnshagen. I sluttningen nedanför dessa hus finns trädgårdar med gamla fruktträd. Sluttningen är kanten av den grusås som går genom hela samhället. Villan från 1920-talet fungerade ursprungligen både som urmakeri och bostad (24). Huset ska vara byggt av byggnadsmaterial och virke från det gamla brunnshotellet. Tomten styckades av från den gamla brunnsparken. Ett uthus till villan visar upp ännu tydligare spår av att det är byggt av delar från de rivna brunnsbyggnaderna, dörr och fönster ska komma från dessa. Huset har varit brygghus, förråd, garage och på 1970-talet hobbysmedja.

Affärsbyggnaden (21) är mycket välbevarad i ålderdomlig stil från sekelskiftet 1900 (byggd 1902). Det är ett trähus klätt med liggande, smal, ljusmålad, träpanel. Huset ligger utmed landsvägen. I backen nedanför affären finns ett litet hus som är ett bevarat badhus (23), från 1920-talet då brunnens verksamhet lagts ner.

Villan från 1920-talet (24).

1920-talsvillans uthus byggt av delar från rivna brunnsbyggnader.

Intill affärshuset finns affärens magasinsbyggnad (22), som ursprungligen var häststall till brunnsverksamheten. Stallet ligger på ursprunglig plats. Huset är ett välbevarat falurött trähus med flera svartmålade dörrar. I sluttningen bakom 1920-talsvillan finns även en liten stuga på en egen avstyckad tomt (20). Till stugan flyttade den gamle brunnsägaren då han gått i konkurs år 1886. En tillbyggnad till den lilla stugan inrymde en dosverkstad, från 1894, där Lorentz Pettersson och hans son Emil tillverkade snusdosor. Eftersom den så kallade dostillverkningen var omfattande just i Kristvalla socken har denna verkstad ett särskilt kulturhistoriskt värde.

I denna stuga (20) flyttade Lorentz Petersson in när hans företag Kristavalla brunn hade gått i konkurs 1886.

DOSTILLVERKARE LORENTZ PETTERSSON
Lorentz Pettersson som drev hälsobrunnen i Kristvallabrunn 1859–1885 startade en dosfabrik i Kristvallabrunn tillsammans med sin son. Eftersom hans bokföring finns kvar kan man se att år 1895 såldes det året över 18 000 dosor från hans fabrik. Det innebär att den lilla fabriken producerade 60 dosor om dagen i 300 dagar. Produktionen verkar ha varit lönsam med den tidens mått. Dosorna var av näver och hade olika motiv tryckta, eller pressade, i ytan på locket och på sidorna.

I en tillbyggnad till stugan (20) inrymdes den lilla snusdosefabriken.

Kulturmiljöer från 1900-talets Kristvallabrunn

Tätorten Kristvallabrunn växte fram tack vare brunnsverksamheten. Här finns ännu villor där brunnsgästerna kunde hyra in sig, hus där hantverkare som sålde alster till brunnsgästerna bodde och verkade, bostadshus som byggdes av personal som jobbade på brunnen (27), hus som inrymde café och post (29)(30) samt affärshus (21).

Skolan (31) och ålderdomshemmet (19) är exempel på samhällets, socknens eller kommunens, ansvar för alla medborgare, både unga och gamla. Skolbyggnaden från år 1952 är tidstypisk, med låga gula tegelväggar, stora fönster och en öppen skolgård. Ålderdomshemmet från 1933 är en högrest byggnad i två våningar i trä med röd träpanel. Byggnaden har symmetrisk fasad, tegeltak och två höga skorstenar på bakre takfallet. Huset är delvis ombyggt och används som bygdegård.

Skolan (31) från år 1952.

Det före detta ålderdomshemmet (19) från 1933 och ett äldre uthus ligger på den gamla brunnstomten.

I korsningen (6) där vägen mot Nybro möter den gamla landsvägen och den gamla vägen upp mot Maltebo gård finns två små stugor där två bröder som arbetade som smeder bodde. Smedjorna är borta och bostadshusen ombyggda, men tack vare sin storlek och läge ger de ändå karaktär av ”hantverksstugor”, som är så typisk för vägmiljöer. Stugorna berättar om brytningstiden kring 1930-talet då det gamla behovet av smeder fanns kvar för att kunna laga och reparera jordbruksredskap, men också ett växande behov av att kunna reparera maskiner, traktorer, skogsbruksredskap och så småningom bilar. Strax söder om stugorna finns ett större hus (37) med brutet tak i 1920-talsstil (byggt 1938). Det inrymde tidigare bil- och motorverkstad samt bensinstation och ingick därför i den mötesplats som fanns vid denna vägkorsning.

En tidigare cykel- och bilverkstad (37) vid samma vägkorsning.

Två typiska ”hantverksstugor” vid vägkorsningen. Här bodde två bröder som båda hade smedja på tomten.

I Kristvallabrunn finns flera bevarade industrimiljöer. Kulturmiljön vid det nedlagda Nya Träsvarveriet (9) är idag välhållen och tidstypisk, med många byggnadsdelar och möjligen även maskiner bevarade sedan uppförandet på 1940-talet. Fabriken framstår som en bra representant för Nybrotraktens små svarverifabriker, som de kunde te sig ett stycke in på 1900-talet, då elmotorer ersatt vattenkraften som kraftkälla.

Nya träsvarveriet (9) är en välbevarad bobinfabriksmiljö.

Mejeriet (7) och mjölkaffären ligger centralt i samhället och var tidigare en mötesplats. Den fristående mjölkaffären från 1940-talet är byggd i tidstypisk funkisstil. Eftersom ett 70-tal bönder i området levererade sin mjölk hit berörde mejeriet många fler än de som bodde inne i Kristvallabrunn. Det tidigare mejeriets lokaler har också använts som kycklingslakteri från 1960-1990-talet. Därefter blev de vattenfabrik som eldhärjades 1995. Därefter återuppbyggdes lokalerna i modern stil.

Tätortens villaområden kan direkt kopplas till industrins framväxt. Flera villaområden har byggts etappvis som årsringar. En villa som tydligt kan kopplas till industrin är den villa där chefen för läderindustrin bodde (33).

På 1900-talet fanns två fotbollsplaner i Kristvallabrunn. Idag har den ena omvandlats till tävlings- och träningsanläggning för ridsport (35).

Mejeriet och mjölkaffären.

Gården Maltebo

Maltebo gård är anlagd som en herrgårdsanläggning med bostadshus och trädgård för sig (15) och ekonomibyggnaderna (16) en bit ifrån, runt en egen gårdsplan. Huvudbyggnaden ligger i fonden av vägen, flankerad av två fristående flygelbyggnader. Huvudbyggnaden från år 1865 har formen av en salsbyggnad. Alla tre byggnader är reveterade och gulmålade träbyggnader. Ekonomibyggnaderna som ligger i en öppen fyrkant kring en gårdsplan är stora faluröda träbyggnader och består av ladugård, stall och loge.

Gården Maltebo var tidigare säteri och har herrgårdskaraktär.

Maltebos ladugård och grishus.

Strax väster om herrgården finns en tredje enhet i form av kvarnmiljön (13), med mjölnarstuga och kvarnbyggnad från år 1920 samt dammbyggnad (12). I anslutning till denna finns också en vit reveterad rättarebostad (14). En bit från gården finns även en sågverksbyggnad som talar för att man sågade sitt eget virke.

Ett sågverk på Maltebos mark.

Dammbyggnaden (12).

Rättarebostad (14).

Mjölnarbostaden och kvarnen (13).

Både vägen som leder genom Maltebos marker och vägen ner till själva herrgårdsanläggningen är pampigt anlagda med kraftiga dubbla stenmurar och dubbla alléer med gamla träd, vilket ger en särskild högreståndskaraktär. Allé och troligen även stenmur utmed vägen ska vara anlagda kring 1910. Landskapet är ganska storskaligt, för att vara Smålands inland och skogsbygd, med öppna brukade åkrar utmed vägen och utmed Gunnaboån. Till Maltebo gård hör flera bevarade torp, med små bostadshus och uthus, varav minst en torparladugård. Det äldre kartmaterialet visar tydligt hur gården haft åtta-nio torp, se vidare nedan under historik. De historiska torpmiljöerna kan finnas kvar mer eller mindre i form av lämningsmiljöer med små uppodlade åkrar och ängar, odlingsrösen och gamla vägar.

Den pampiga allén med kraftiga stenmurar leder upp mot Maltebo.

Ner mot gården med bostadshus leder en annan allé och stenmurar.

Exempel på tidigare torpställen som hört till Maltebo gård, samt en bevarad äldre torparladugård.

Historik

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Landskapliga förutsättningar

Vattendragen Gunnaboån och Getaboån präglar landskapet. Maltebo damm är den största vattensamlingen i socknen. Utmed åarna fanns flera skvaltkvarnar. Byarna kunde dela kvarn eller ha varsin vid samma vattenfall. Madmarkerna utmed åar, sjöar och vattendrag användes tidigt för slåtter och hade stor ekonomisk betydelse i byns tidiga historia. Här skördades gräs som torkades och användes till foder för djuren under vintrarna. På så sätt kunde man få mjölk och kött även under vinterperioderna. Det fanns också madhus, vilka var tydliga indikatorer på madslåtter. Madhusen har dock försvunnit under 1900-talets andra hälft.

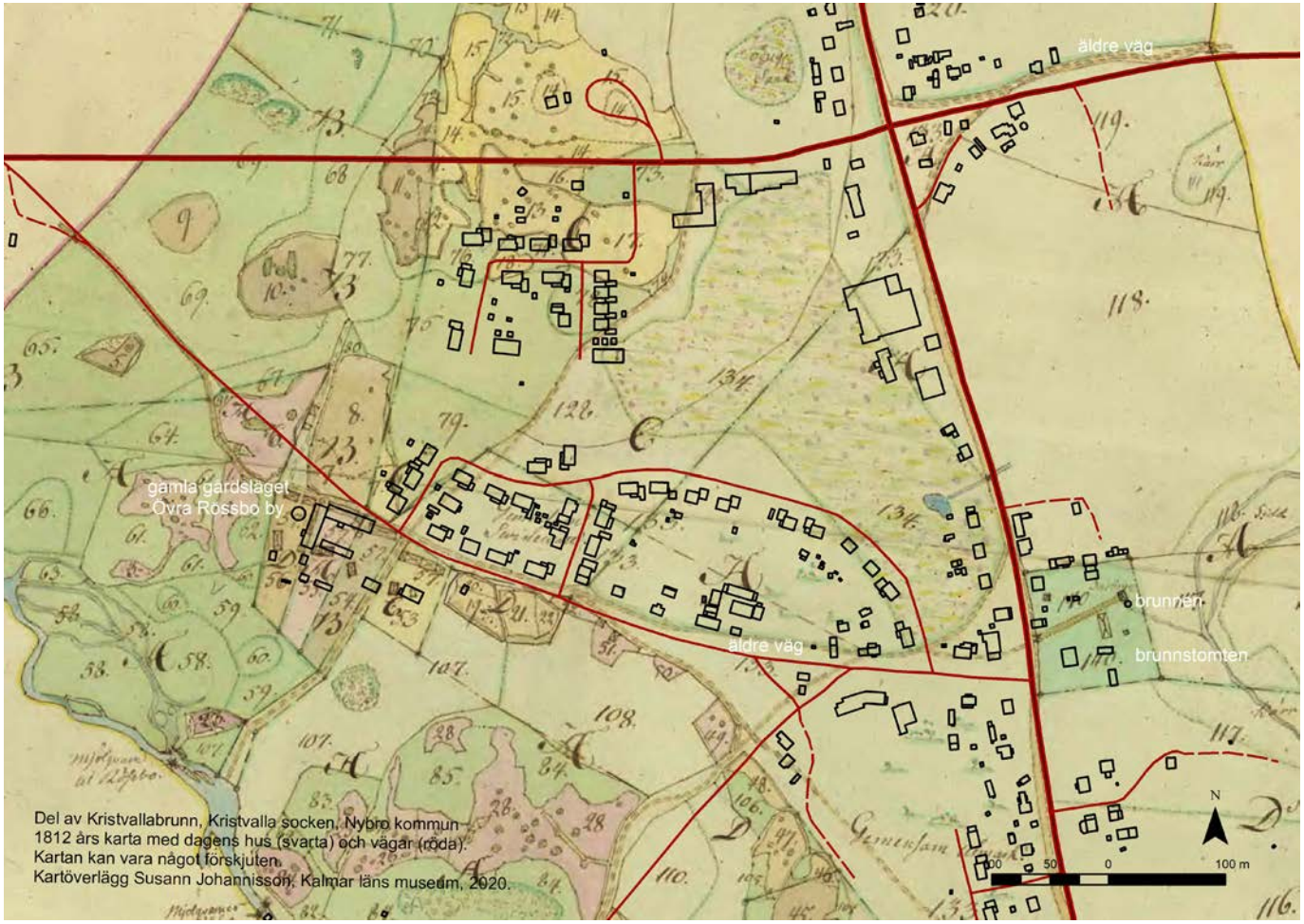

En karta från 1812, med dagens hus och vägar ovanpå den gamla kartan. Det gamla vägnätet finns kvar, men har kompletterats med nya vägar. Brunnstomten som ägdes gemensamt av flera bönder finns redan markerad. Den har numrerats som nummer 140 och kallas då Surbrunnsplanen. Den gård som finns kvar idag i Rössbo Släta ligger i det gamla byläget. I ån söder om denna by kan man se flera kvarnsymboler.

De tidiga byarna och vägarna

Det som är tätorten Kristvallabrunn idag var tidigare mark som tillhörde omkringliggande gårdar och byar, främst Rössbo Släta, Getabo och Maltebo. De gamla vägarna i området kom att påverka livet och karaktären här. Landsvägen genom byn är också den gamla kyrkvägen. I Kristvallabrunn finns flera exempel på att verksamheter som smedjor och affärer placerades vid vägkorsningar och utmed vägnätet. Vid en vägkorsning söder om Kristvallabrunn fanns en liten stuga som kallades ”Fyrkappen”. Den användes som ”fattigstuga”. Typiskt för äldre vägmiljöer är också att det i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet ofta byggdes små stugor längs trafikerade huvudvägar. I dessa bodde de fattigare som inte hade egen gård. De kunde försörja sig med olika yrken, antingen som jordbruksarbetare med mer eller mindre tillfälliga jobb, som industriarbetare på någon av traktens sågverk eller som hantverkare. Att hantverkare fick bedriva näringsverksamhet utanför städerna blev verklighet tack vare införandet av näringsfrihet som fick lättade regler 1846. När näringsfrihet infördes till fullo 1864 började också många andra företag att starta, som glasbruk och sågverk. Detta i sin tur gav fler arbetstillfällen, utanför det traditionella jordbruket. Stugorna kunde vara så kallad lägenhetsbebyggelse på små avstyckade tomter.

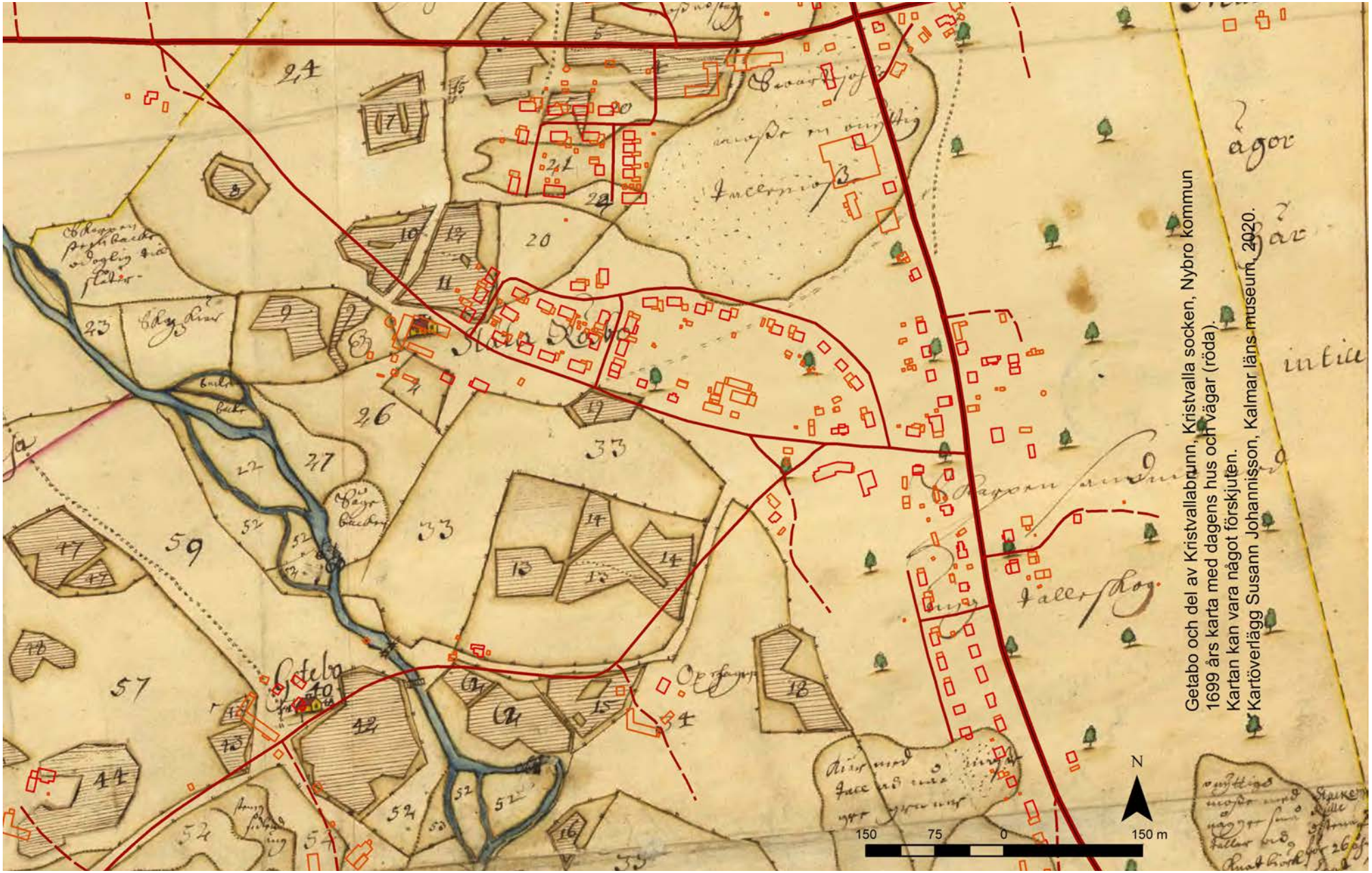

En karta från år 1699, med dagens byggnader och vägar ovanpå. Kartan visar hur båda gårdarna Släta Rössbo och Getebo gård ligger på samma ställen då som idag. Tätorten Kristvallabrunn ligger till delar på Släta Rössbos mark.

Maltebo

Maltebo gård donerades år 1645 till en överstelöjtnant Patrik Johansson Traill. På 1650-talet fick gården säteriprivilegier. Gården drevs då inte av ägaren, utan av en arrendator och nio dagsverkstorpare. Vattenkraften här användes tidigt till att driva kvarn. Vattenkraften användes också till ett sågverk och till att driva en skördetröska, som stod placerad i en loge. Mjölnaren i Maltebo var även smed. Det fanns därför både mjölnarbostad och en rättarebostad i Maltebo. Över vattendraget byggdes en ny stenvalvsbro i Maltebo år 1912. Allén ska enligt uppgift vara från 1910–20. I området växte ett system med torp fram.

Maltebo som det såg ut 1925. Foto Kalmar läns museums arkiv.

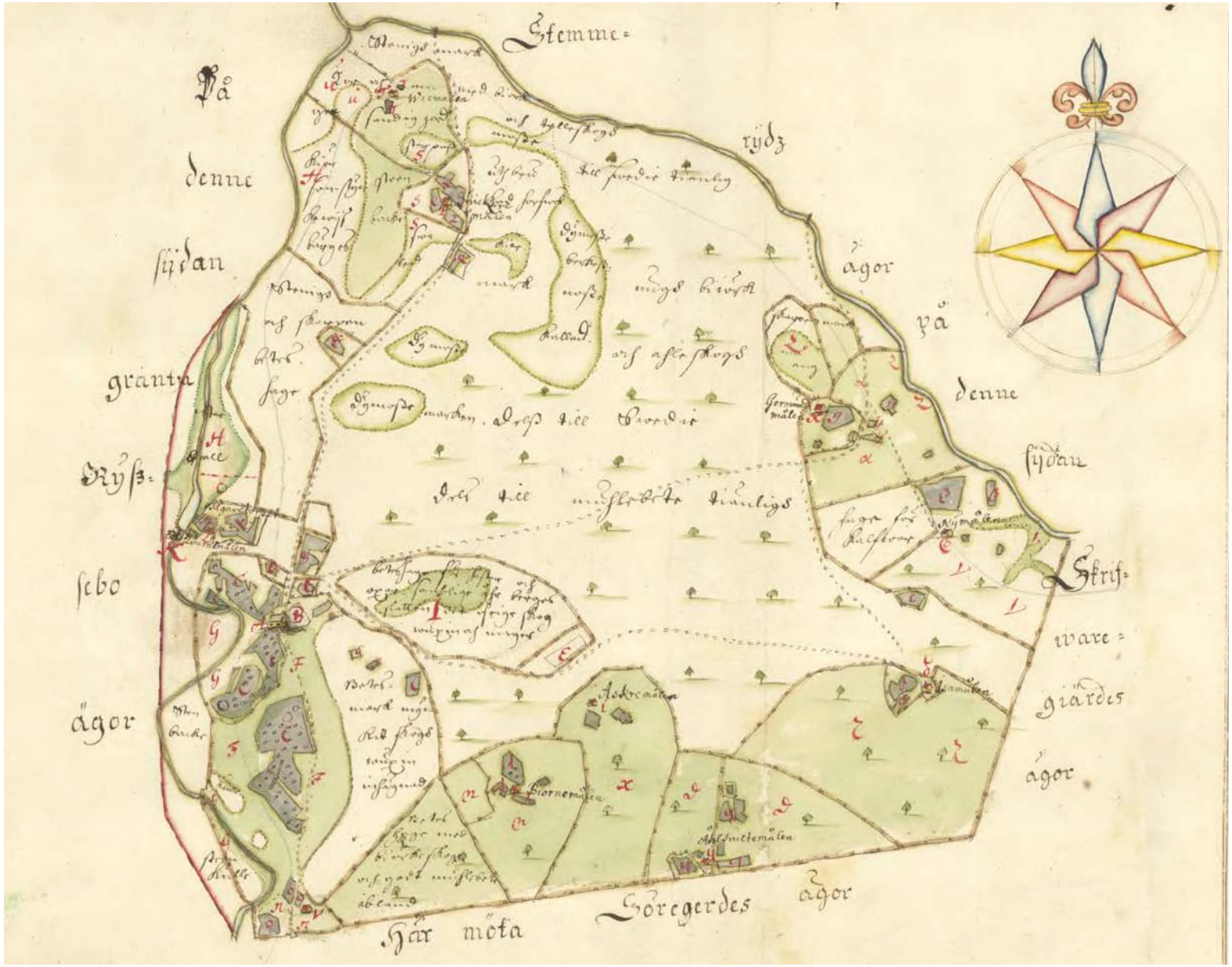

En karta över Maltebo från 1690, som visar de tio torp som fanns då: Wiemålen, Snickaremålen, Germundsmålen, Nymålen, Isamålen, Åhlemetesmålen, Askaremålen, Björnemålen samt Kvarnmålen och Sågaretorpet vid kvarnen och sågen.

Brunnsepoken

En hälsokälla med järnhaltigt vatten – en så kallad surbrunn – var känd redan på 1700-talet, men omnämndes år 1811 i en skrivelse till bönderna i trakten angående grusning av vägen mellan nuvarande Kristvallabrunn och Trekanten ”för att den skulle bli bekvämare att färdas på för brunnsgästerna”. År 1859 köptes ”surbrunnen” med tillhörande park av en ung bonde från Ramneryd, Lorentz Petersson. Han var endast 27 år och hade av någon anledning ett träben. Trots detta, eller tack vare detta var han driftig. Han satte igång med att anlägga brunnsallé, gångar och planteringar i parken, samt badhus, badhotell och byggnad med sällskapssalonger. Stora byggningen hade 16 rum för badgäster och ett bageri i källaren. Parken ska ha ritats delvis av en arkitekt H Elfwing. Namnet ändrades från Surbrunn till Christwalla helsobrunn.

Runt hälsobrunnen på gården Rössbo Slätas ägor började redan på 1800-talet tomter styckas av och villor byggas för brunnsgästerna och för de arbetare och hantverkare som betjänade dem.

Vattnet i källan höll ungefär samma kvalitet som vattnet vid flera kända hälsobrunnar i Sverige, enligt testprotokoll som finns bevarat. Vattnet skulle intas tidigt på morgonen. Det delades ut av en munskänk (Johan Nilsson från Räggekulla). Det fanns flera olika bad att välja på, saltbad, tallbarrsbad, gyttjebad och ångbad. En ångmaskin fanns på området. Gyttjan köptes i lerkrukor från Ronneby. När källan tömdes varje kväll för att nytt vatten skulle rinna till, användes det uppösta till badvatten.

Ett par gästböcker finns bevarade från tiden 1865 – 1885 med uppgifter om badgästernas namn och adress, krämpor, med mera. För en del står antecknat: ”Bättre” vid avresan. Vid sidan av brunnsallén fanns en stor gran, där det enligt uppgift fanns en mängd kryckor och käppar upphängda som bevis på att många kände sig betydligt bättre. Många kända Kalmarfamiljer finns bland brunnsgästerna. Ståndspersoner fick betala 2,50 kr för en säsong, medan allmogen slapp undan med 1,50 kr. I avgiften ingick inte mat och husrum. Gästerna kunde bo på sommarhotellet i brunnsparken. På andra sidan vägen fanns en restaurang, kallad ”matsalen” och ett par gästvillor. Brunnsgästerna kunde också hyra in sig på bondgårdar i trakten. Om det inte var helinackordering kunde de få lov att använda köket för egen matlagning. I omgivningen fanns det även fritidsaktiviteter som promenadstigar, krocketspel i parken och en kägelbana.

När järnvägen byggdes Kalmar – Alvesta år 1874 blev en brunnsrörelse anlagd i Nybro, vilket gjorde att hälsobrunnen i Kristvalla gick tillbaka. Den drabbades även av ett par olika eldsvådor. Efter sista branden på 1890-talet byggdes husen inte upp igen utan verksamheten lades ner. Där badrestaurangen låg byggdes den nya skolan år 1900. Det gamla brunnshotellet från 1800-talet stod kvar fram till 1924. Ägaren rev huset och byggde en villa av dess virke i stället.

År 1886 blev ett tungt år för ägaren Lorentz Pettersson. Brunnsverksamheten gick i konkurs och hans fru dog. Han var ensam med tio barn från sju år och uppåt. Han satte dock igång med tillverkning av snusdosor, kammar och rökpipor av ben, tillsammans med sin son Emil, som kallade sig dosfabrikör. Verksamheten flyttade in i en tillbyggnad till den stuga som låg i brunnsparken. Den lilla fabriken hade flera anställda som bodde på platsen. Mat och husrum ingick. För pengar som barnen skickade hem från Amerika kunde Lorentz Petersson senare köpa tillbaka marken där brunnsparken legat. Den har allt sedan dess varit i samma familjs ägo.

Tre oljemålningar över bad- och brunnsanläggningen finns bevarade. De är inte daterade, men är från cirka 1880 och målade av Axel Roth. Den tredje tavlan finns avfotograferad på sidan 17. Bilden ovan föreställer restaurang och hotell. Bilden till vänster föreställer hotellet, allén och vattenkiosken. Monica Björklund har fotograferad tavlorna, som finns i hennes släkts ägo.

Ett modernt samhälle växer fram

Från början kallades byn för Helsobrunnen, med postadress Trekanten. I slutet av 1920-talet började man använda Kristvalla Brunn som namn. År 1924 fick samhället telefonstation med posthantering, men först när man fick egen postadress år 1946 blev det officiella namnet Kristvallabrunn.

Affärer och modernt badhus

Brunnsägaren startade tidigt en lanthandel i själva brunnshotellet. Under 1900-talets början kompletterades denna verksamhet med flera nystartade affärer, alldeles i närheten av hälsobrunnen. Det är tydligt att brunnsgästerna sågs som potentiella nya kunder. En äldre fröken Wilelius hade en affär på vägens västra sida (Denna byggnad flyttades 1915 till Trekanten). Mitt emot fröken Wilelius affär byggde A Welander en affär 1902. Fastigheten döptes till Solbacka. Den nya affären byggdes utmed landsvägen alldeles intill brunnsföretagets gamla häststall. Detta kom att användas av affären som magasin. Affären övertogs av Ellen Petersson år 1906 och sedan av Hanna Petersson år 1942. Under en period var den ICA-affär. Denna rörelse lades ner år 1984, men huset finns kvar. Eftersom brunnsverksamheten hade upphört fanns det ett behov av något annat badhus. Ett sådant byggdes i trädgården bakom affären. Här kunde allmänheten boka badtider efter inköp av badbiljett i affären. Detta badhus höjdpunkt avtog efterhand som allt fler fick egna badrum i sina bostäder. Badhuset finns kvar.

En bit norr om affären på Solbacka drev Alfred Petersson både affär och bryggeri, från 1885. År 1916 såldes verksamheten till Elof Krantz. Under tiden 1924 - 1945 fanns ett mejeri intill, så Krantz affär blev också mjölkaffär. Krantz gamla affär låg där numera en affischpelare står. Krantz nya affär, byggd av Kurt Krantz år 1945, lades ner år 1984 och är nu bostad.

Skola, telefon, post, elektricitet, ålderdomshem och brandstation

Brunnsverksamheten var ursprunget till att orten Kristvallabrunn blev till och familjer flyttade hit. Därför behövdes många samhällstjänster. Skolan är en av dessa. Strax öster om nuvarande skola låg den allra äldsta skolan, som revs år 1900, för att flyttas till Slättingebygd. I stället byggde man en skola av virket från den gamla brunnsrestaurangen, som låg mitt emot. Helsobrunnens skola byggdes år 1900. Det var en vacker träbyggnad med veranda framför. På natten den 20 december 1949 brann skolan upp. Lärarbostaden intill, som hade byggts på 1920-talet, den klarade sig. Därför hade man ingen skola när vårterminen 1950 skulle börja. En provisorisk barack flyttades hit och småskoleklasserna bussades till kyrkskolan i Duvetorp. Under året planerades en ny modern skola, som byggdes 1951–52. Skolan ansågs mycket modern när den invigdes. Särskilt betonades dess moderna kök. Skolmat var en nymodighet.

Telefon installerades år 1924 och elektricitet år 1926. Samtidigt tillkom även en busshållplats utanför affären, för bussen till järnvägsstationen i Trekanten. Tre exempel på moderna kommunikationer hade kommit till Kristvallabrunn. Post- och telefonstation inrättades i en liten stuga mitt emot den nya skolan. I stugan bodde kusken och åkaren August Andersson med familj. Det var hans dotter Lisa som blev post- och telefonfröken för hela byn, ända fram till 1970. Ortens postkontor och telefonväxel fanns här mellan 1924 – 1958, då telefonen blev automatiserad. Posten flyttade samtidigt över till grannhuset Ljungbacka, dit Lisa hade flyttat. Egen postadress fick Kristvallabrunn först på 1940-talet.

Kristvallabrunn fick ett nybyggt ålderdomshem år 1933 (tidigare hade en mangårdsbyggnad i grannbyn Siggemåla fungerat som ålderdomshem). Det nya ålderdomshemmet byggdes mitt i den tidigare brunnsparken. Huset hade stora rum och var lyxigt med den tidens mått mätt. Ålderdomshemmet här fick en levnad av drygt 30 år, innan verksamheten lades ner år 1969 och de som bodde här då flyttade till Nybro. När Ivo Foods var aktiva i Kristvallabrunn hade de ett tag sitt kontor här, mellan 1970–72. En period har det också fungerat som privatbostad. År 1984 fick huset ny funktion som bygdegård. När Kristvallabrunn fick egen brandstation år 1938 tog orten ytterligare ett steg mot en modern tätort. Brandskyddet sköttes av en frivilligbrandkår, som sorterade under Nybro brandkår. Verksamheten lades ner 1983.

1930-talets föreningar

Under 1930-talet bildades politiska föreningar, som SLU (Svensk Lantbruksungdom) och ABF och en IOGT-förening. Man samlades i en festlokal i Siggemåla, som iordninggjordes i och med att fattigvården flyttades därifrån till det nya ålderdomshemmet 1933. Under slutet av 1930-talet gick troligen föreningar samman på skytteföreningens initiativ och byggde en festplats med dansbana (36) i Kristvallabrunn, där nu Dansbanevägen ligger. Dansbanan användes in på 1950-talet, varefter den förföll och revs. Därefter har villor byggts på platsen.

Mejeriets historia

År 1924 bildades en mejeriförening och Kristvalla fick sitt eget mejeri, som ägdes gemensamt av många delägare. Eftersom många bönder i omlandet, ett 70-tal, levererade mjölk hit blev platsen en angelägenhet för många. Man byggde också en särskild affärslokal i funkisstil. Här kunde man köpa mjölk och mejeriprodukter. Konkurrensen från mejeriet i Nybro och de moderna mjölkbilarna gjord dock att verksamheten lades ner redan 1945. Därefter kördes mjölken till Nybro. Mejeriet stod tomt ett tag, förutom lägenheten på övervåningen som hyrdes ut till familjer. Därefter fick lokalerna ny användning som kycklingslakteri. När också denna verksamhet upphörde byggdes lokalerna om till vattenfabrik och musteri.

Industrihistoria

Under 1930-talet startades ett antal industriföretag i Kristvallabrunn. De växte, samtidigt blev bostadsbristen stor. På 1960-talet bussades arbetskraft till Kristvallabrunn från Nybro med tre bussar om dagen.

Ett par affärssinnade ortsbor, Nils Krantz och Göte Johansson, bildade Läderindustrin AB och byggde en stor röd fabriksbyggnad (8) i två våningar år 1938–1940. Affärsidén var att dra nytta av att andra världskriget pågick. Företaget fick avtal med militären och började bland annat tillverka särskilda väskor för k-pister, kanistrar och sjukbårar av läder. Företaget hade många anställda sömmerskor, både i fabriken och i hemmen. På 1950-talet började man sy i galon (plast) och skinn- och mockajackor och mopedsadlar, när ungdomsmodet kom. På 1960- och 1970-talet började man sy kappor och jackor och bytte namn till Krajo AB. Då hade man cirka 40 anställda, varav många pendlade från Nybro. Läderindustrilokalen utvidgades med tillskärnings- och lagerlokaler. År 1979 konkurrerade större enheter ut verksamheten och den lades ner. Firmanamnet Krajo AB togs över av Lars Krantz, som började sälja affärsinredning. Huset byggdes till med en stor lagerlokal.

Under första hälften av 1940-talet fanns åtta kolugnar i skogarna runt om Kristvallabrunn. Dessa producerade kol som bland annat användes till gengas som drev bilar under andra världskriget. Verksamheten passade den skogrika trakten bra.

Nya Svarveriet startade 1944 och blev en av ortens två bobinfabriker. Bobinfabriken svarvade saker av lövträ, som till exempel trådrullar och skaft till småverktyg. Under en period gick produkterna på export. Fabriken var verksam ända fram på 1990-talet, därefter blev lokalerna endast lager.

I grannbyn Åbro bodde Ivar Carlsson, som hade näsa för affärer redan som ung. Han hörde talas om det moderna livsmedlet djupfryst kyckling, och startade uppfödning och slakt av kyckling hemma på föräldragården i början av 1950-talet. År 1955 köpte han det nedlagda mejeriet (7) i Kristvallabrunn. Han ska ha investerat 60 000 kr i maskiner och frysanläggning. 20 - 25 personer var anställda då, åtta år senare var antalet anställda det dubbla och 10 000 broilers (gödkycklingar) slaktades om dagen[2]. Verksamheten nyanställde vilket resulterade i flera nya invånare. Bland annat flyttade ett 20-tal arbetare från Grekland hit. Många arbetspendlade också med buss. Verksamheten kulminerade på 1970-talet, med 135 anställda, varav 85 var kvinnor[3]. Företaget hade då gått upp i en större koncern vid namn Ivo Food. År 1980 såldes företaget till Kronfågel, som lade ner verksamheten 1982.

I Skogstorp fanns ett båtsmantorp med bostadsstuga, uthus och liten ladugård. I uthusen startade en av ägarna ett ställmakeri, med tillverkning av vagnsdelar i trä. Verksamheten växte så småningom och blev en hel träindustri. Båtsmanstorpet försvann och ersattes av ett annat boningshus.

2 Enligt tidningen Barometern 1963-07-11.

3 Enligt tidningen Barometern 1977-08-31.

Vägkorsningen

Där vägarnas korsas från Nybro, Trekanten, Kristvalla kyrka och Maltebo fanns tidigare en smedja. Det var två smedbröder, Herman och Martin Karlsson, som kom dit 1920. De bosatte sig i varsin stuga på norra och södra sidan av vägen till Maltebo. Martin flyttade snart till Nybro, men Herman var kvar som smed hela sitt verksamma liv fram till år 1967, när hans smedja revs och han pensionerade sig. Intill smedjan startade år 1938 en modernare sorts smedja, en velociped- och bilverkstad. Den byggdes av Ebbe Sjögren. Han hade också bensinpumpar och sålde bensin. Detta låg i tiden eftersom allt fler privatpersoner hade fått råd att köpa egen bil. På så sätt blev vägkorsningen en liten mötesplats. På 1960-talet övertogs verkstaden av Per Johansson, som även drev busstrafik. Ända in på 2000-talet drevs den sedan av Pers son Leif Johansson, som ibland även kallades för smeden. Hos honom lagades inte bara bilar utan även traktorer och jordbruksredskap. Bilverkstaden hade även en lägenhet på övervåningen.

Efter år 1980

I samband med att båda lanthandlarna lade ner samtidigt år 1983 bildades aktivitetsgruppen Projekt Kristvallabrunn. Samtidigt bildades också en bygdegårdsförening, som så småningom inrättade det gamla ålderdomshemmet som sin bygdegård. Projekt Kristvallabrunn kämpade för att få in en affär i läderindustrins gamla lagerlokal. Man lyckades också. I affärsdelen slog sig först Nejdes Livs ner 1984. Efter några år blev det ny ägare och affären hette Sonnys Livs, som också varade bara några år. Då trädde fastighetsägaren Projekt Kristvallabrunn in och höll krismöten med Kristvallabrunnsborna för att hitta någon lösning. Och lösningen blev ganska djärv. Man bildade ett aktiebolag, där folk kunde köpa aktier. Affären kom sedan att drivas under namnet Brunnshallen i tio år, men sedan blev det nedläggning år 1999. Sedan dess har Kristvallabrunn inte haft någon egen livsmedelsaffär.

När det gäller de små industriföretagen i Kristvallabrunn började nedläggningar av verksamheterna under 1980-talet.

I det gamla mejeriets lokaler etableras på 1990-talet en vattenfabrik, Aqua of Sweden. Byggnaden drabbades dock av en brand år 1995. Efter branden återuppbyggdes fabriken som livsmedelsfabrik. Ägarna sålde denna till Alna Food AB år 2003. Lokalerna fick ny funktion som packlokal för fruktsoppor och hälsodrycker, från år 2005 även vin. År 2014 tog Kiviks Musteri tog över lokalerna och verksamheten ökade. Företaget hade sju anställda och man hade framför allt inriktning på tappning av vin i bag-in-box. Denna verksamhet lade ner år 2018.

Under 1970- och 1980-talen fanns många ridintresserade ungdomar i Kristvalla. Kristvalla Ridklubb bildades och man började använda den nedlagda fotbollsplanen till att träna hästhoppning. Så småningom lyckades klubben få kommunen, som ägde marken, att satsa på att iordningställa en fin ridbana med klubblokal. Den blev färdig 1987 och inspirerade ridklubben till tävlingsverksamhet. År 2006 gick klubben ihop med en grannklubb och bildade Torestorp-Kristvalla Ryttarförening.

Vägen mot Maltebo gård. Foto Nybro kommun.

Kristvallabrunn i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel.

Bevara

Det tidigare brunnsområdet är en väsentlig del av Kristvallabrunns identitet. Brunnsparken och vattenkiosken (17) ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Gården Maltebo (2), kvarnmiljö (13), rättarebostaden (14) samt nya träsvarveriet (9) ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Utveckla

Den täta bebyggelsestrukturen utmed det gamla vägnätet bör bibehållas. Området kan kompletteras med ytterligare bebyggelse genom förtätning, antingen i luckor som finns mellan husen eller på tomternas inre del. Eventuell nytillkommande bostadsbebyggelse bör utgöras av fristående småhus i 1-2 våningar. Ny bebyggelse bör undvikas i den del av brunnsparken som finns kvar.

Vid eventuell tillbyggnad av hus kan de nya huskropparna byggas i avvikande stil och kulör, men i anpassad skala, och med en placering som passar på tomten.

På byggnader som haft någon semioffentlig funktion bör äldre detaljer som berättar om tidigare affärsverksamheter eller andra semioffentliga funktioner behållas. Till exempel stora fönster, speciella eller dubbla dörrar, lägre tillbyggnader och lastbryggor.

Undersök och utred lämpligheten av och formerna för ett musealt bevarande av bobinfabriken Nya Träsvarveriet.

En kulturhistorisk branschöversikt och dokumentation av Nybrotraktens bobinfabriker samt snusdosfabriker bör göras.

Det är önskvärt att allén (18) mellan Brunnsvägen och vattenkiosken återställs.

Referenser

Historiken bygger delvis på texter av Monica Björklund (född Forsberg), sammanställda i Hembygdskrönika Madesjö-Kristvalla-Örsjö från 2019 och 2013. Fakta till dessa texter kommer dels från muntlig tradition i familjen Forsberg, dels från urklippsalbum med tidningsartiklar samlade av Hanna Petersson mellan åren 1940 och 2005 (med urklipp från lokaltidningarna Barometern, Östra Småland, Kalmar läns tidning och Nybro Tidning).

Ett område är utpekat i Länsstyrelsens inventering av ängs- och hagmarker 1989.

Muntliga

Monica Björklund

Läs mer/referenser

Vandring genom 1900-talets Kristvallabrunn -”Full fart på hemmaplan”, Monica Björklund, Hembygdskrönika 2019.

Kreativa kvinnor i Kristvalla – för 100 år sedan, Monica Björklund, Hembygdskrönika 2009.

Näverdostillverkning i Kristvallabygden, Brita Dixelius, Hembygdskrönika 1999.

Minnen från Kristvallabrunn, Helge Karlsson, 1984 (Pärm, Nybrosamlingen, Nybro bibliotek).

Rössbo släta och Kristvallabrunn i våra hjärtan, Helge Karlsson (Nybrosamlingen, Nybro bibliotek).

Hänt och Känt, ur Nybro kommuns historia del 1 (Pärm med artiklar, Nybro bibliotek)

Vatten- och sågkvarnar i Kristvalla – dokumentation och inventering, Filip Karlsson, Hembygdskrönika 1999.

Komplettering till vatten- och sågkvarnar i Madesjö och Kristvalla, Filip Karlsson, Hembygdskrönika 2006.

Sågen i Kristvallabrunn, Harald Hellström

Hägnet i ålderdomens höst – åldringsvårdens historia i Kristvalla, Monica Björklund, Hembygdskrönika 2006.

Minnen från Kristvallabrunns mejeri, Femmy Persson, artikel i Hembygdskrönika (Madesjö-Kristvalla-Örsjö hembygdsförening), 2003.

AB läderindustrin Kristvallabrunn 1935-1979, Egon Karlsson, artikel i Hembygdskrönika (Madesjö-Kristvalla-Örsjö hembygdsförening), 2003.

Tre trofasta kvinnor från Kristvalla: Maria Löhnman, Karin Johansdotter och Hulda Nydell, artikel i Hembygdskrönika (Madesjö-Kristvalla-Örsjö hembygdsförening), Monica Björklund, 2018.

Hälsobrunnen i Kristvalla, Sven Forsberg, artikel i Hembygdskrönika (Madesjö-Kristvalla-Örsjö hembygdsförening), 2001.

Kulturminnesvård i Nybro kommun, Nybro kommun 1988.

Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden, del III, Kalmar län, Sigurd Erixon (red),1958.

Inventering av ängs- och hagmarker – Nybro kommun, Länsstyrelsen i Kalmar län informerar, 1989:4, 1989.

Natur i Östra Småland, Markus Forslund (red), Länsstyrelsen i Kalmar, 1997.

Helge minns-plock bland mina minnen, en Kristvallakrönika med Kristvallabrunn i våra hjärtan, av Helge Karlsson, 1980-talet (Nybro bibliotek).

Från surbrunn till SPA. Några nedslag i Christwalla Helsobrunns historia, artikel i Hembygdskrönika (Madesjö-Kristvalla-Örsjö hembygdsförening), Monica Björklund, 2013.

Övriga referenser

Nybrokunskap: www.nybrokunskap.se
Fornminneskartan: www.raa.se/fornsok
Historiska kartor: www.lantmateriet.se, historiska kartor

Figgetorps gårdsarkiv.

Foton från Sven Forsbergs samling, digitaliserad av Anders Forsberg (Fotograf till bilder före 1930-talet är Ellen Forsberg).
Sven Forsbergs filmer om Kristvallabrunn från 1950-talet - finns på Youtube.